

9 клас

Українська мова

Стрембицька Л.А.

Тема уроку

**Ключові слова в тексті
й абзаці. Види й
засоби міжфразового
зв'язку**

Мета:

- **емоційно-ціннісна** - поглибити знання про складне синтаксичне ціле, його ознаки, сформулювати поняття про види міжфразового зв'язку компонентів висловлювання (ланцюговий і паралельний) і способи зв'язку;
- **діяльнісна** – розвивати вміння аналізувати структуру складних синтаксичних цілих, визначати види зв'язку речень у них;
- **соціокультурна** – за допомогою мовленнєво – комунікативного дидактичного матеріалу сприяти усвідомленню ролі людини в розвитку суспільства.

Дослідження – зіставлення

***Прочитати творчі роботи
старшокласників. Дослідити, що
виражають заголовки — тему чи основну
думку. В обох текстах знайти ключове
речення, яке виражає основну думку. На
основі зіставлення проаналізувати, як
розкривається загальна тема. Поділити
тексти на смислові частини, скласти
план обох висловлювань.***

КИМ І ЯКИМ БУТИ?

Старі люди говорять, що, коли народжується дитина, на небі спалахує зірка, і з кожним днем вона розгоряється все сильніше і сильніше, щоб її сяйво побачила ця людина.

Кожен у дитинстві мріє стати розвиненою й освіченою особистістю. На мою думку, головне — бути Людиною. Щоб не соромно було дивитися в очі друзям, пізніше — колегам, одним словом — тим, хто тебе оточує.

Будь добрим, чесним, вірним, працелюбним, чуйним, і багатство твоєї душі не можна буде зрівняти з тим багатством, яке люди вимірюють у грошах, бо багатство душі — безцінне, його не можна купити чи продати, це скарбниця, яку ти повинен берегти і примножувати. Знай цінності в житті.

**Адже як можна жити просто так?
Жити треба заради того, чим ти
дорожиш, заради того, кого ти
любиш, поважаєш, цінуєш. Знайди
мету в житті. Нехай ця мета стане
твоєю провідною зіркою, і, не
дивлячись на страх, іди «через
терен до зірок»!**

**Словникова
робота**

**«терен»
«тернистий
шлях»**

Тéрен, téрен колю́чий (*Prunus spinosa* L., *Prunus moldavica* Kotov;
місцеві назви — **слива колюча, тернина, тернослив**
тощо) — вид рослин із
родини **розових (Rosaceae)**.

Терен — це колючий кущ, що росте на пустельних землях Сходу. Свою славу він здобув завдяки масивним колючкам, які здатні з легкістю роздерти шкіру людини.

«Тернистий шлях» — це дуже давнє словосполучення, яке прийшло до нас зі Сходу. При цьому його значення залишається незмінним протягом останніх двох тисяч років.

Що ж стосується його суті,
то вираз **«тернистий шлях»**
означає нелегку, повну
всіляких перешкод долю.

Найчастіше подібний вираз
застосовують, коли говорять
про людей, яким довелося
зазнати тяжких випробувань
долі.

Отже, **тернистий шлях** - це
дорога, вздовж якої ростуть
колючі рослини.

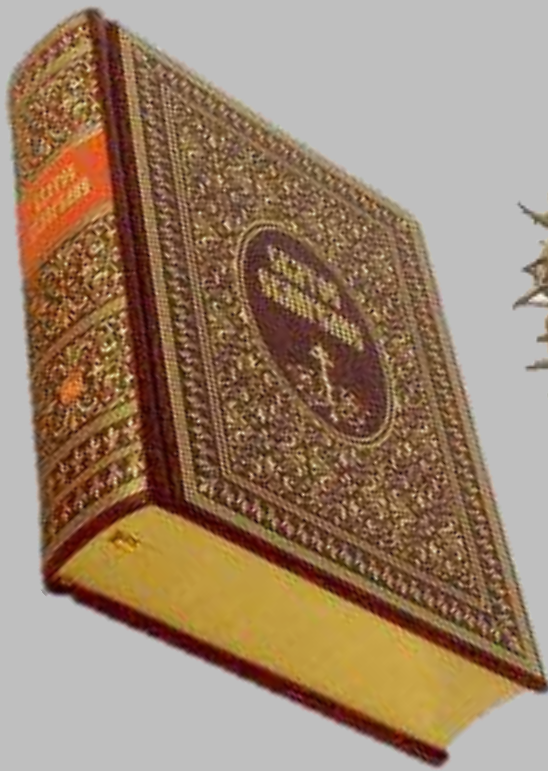
Що стосується самого
виразу, то з плином років люди
просто перенесли образ
колючого куща в свою розмову,
перетворивши його в барвисту
метафору.

До омріяної мети...

**Часом буває дуже складно
пробитися крізь життєві
випробування. Як колючки
терну ранять тіло, так і
випробування долі боєм
врізаються в душу. Інколи
заради мрії людям доводиться
пройти крізь найколючіші
«зарості» життя.**

**У Євангелії про терни
говориться як про символ
мучеництва, фізичних і
духовних страждань.**

Тернами вкрита
(встелена і т. ін.) чия дорога
(чий шлях) — на чиємусь
життєвому шляху є труднощі,
злигодні, страждання.

КИМ І ЯКИМ БУТИ?

**В нас усіх є дещо цінне,
Дивовижне й незамінне.
Є життя в кожного з нас
І цікаве, і глибинне.
Ким же бути і яким?
Ким бути нам усім?
Знає це навіть дитина,
Відповідь одна — Людина!
Треба бути нам людьми,
Чесними і добрими,**

**Треба бути самостійним,
Що відповідає людині.
Треба співчуття нам мати,
Людям теж допомагати,
Треба ближнього любити
І для щастя все робити.
Будь людиною старайся,
Бути чесним намагайся,
Не забудь, що ми повинні
Бути справжніми людьми!**

Мозковий штурм

Розглянути схему. Визначити особливості ланцюжкового (послідовного) й паралельного видів міжфразового зв'язку компонентів висловлювання.

Лексичні

Засоби зв'язку

Граматичні

Лексичні

1. Повтори слів.

Вітер і сніг бешкетували всю ніч. Здавалося, що **вітру** хотілося затанцювати сніжинки, аж поки не впадуть на землю білою пухкою ковдрою.

2. Займенники.

Кицька вмивалася. Здавалося, **її** ніщо не цікавило, окрім власної краси .

3. Синоніми.

Частенько на гостину до Горіха навідувалася **Білочка** й, вибираючи мить, хапала горішок і гайда до свого помешкання. Спостерігали за **вивіркою** й дивувалися її невтомній працьовитості (Г.Гузовська-Корицька).

4. Контекстуальні синоніми.

Білочка стривожено перестрибувала з гілки на гілку, шукаючи поживу. За метушню **трударки** спостерігало десяток оченят (Г.Гузовська-Корицька).

Вовк — сірий.

Німа — безлюдна (ніч)

5. Спільнокореневі слова.

Природа нашої землі надзвичайно **різноманітна**.

Ця **різноманітність** зумовлена географічним розташуванням України.

Лексичні

Засоби зв'язку

Граматичні

Лексичні

6. Використання родової назви замість видової.

Ссавець — коала, пташка — синичка.

7. Використання загальної назви замість власної.

Столиця — Київ, ріка — Десна.

8. Близькі за змістом слова (тематично близькі в тексті).

Прикрашати — завітчувати. Прикрашати — декорувати.

Прикрашати — додати музики. Дурень — баран.

9. Перифрази (описові вирази)

Леся Українка — дочка Прометея;

Г. Сковорода — мандрівний філософ;

газ — блакитне паливо;

лікарі — люди в білих халатах.

10. Фразеологічні синоніми.

Бути байдужим — моя хата скраю, перебільшувати — робити з мухи слона.

Лексичні

Засоби зв'язку

Граматичні

Граматичні

1. Сполучники. Частки.

*У такі хвилини Лукаш забував усе на світі, бо весь світ здавався йому тоді величезним чарівним оркестром. **І** згадував тоді хлопець про свою скрипку, на якій грав у шкільному музичному гуртку (О.Донченко).*

*Малеча чекає Великодня. **Бо** хто ж не любить розмальовувати писанки?*

2. Вставні слова.

Отже, по-перше, на жаль...

3. Співвідношення форм дієслова (виду і часу) — використання дієслів одного виду та одного часу підкреслює хронологічну єдність тексту.

*Синичка **виспівувала**. Так радісно **впивалася** власним голосом, що **зачіпала** кожного, хто проходив повз мокре зимове дерево (Г.Гузовська-Корицька).*

Лексичні

Засоби зв'язку

Граматичні

Граматичні

4. Прислівники зі значенням часу та простору, які дозволяють уточнювати хронологічну та просторову характеристику тексту.

Тоді ж, там, тут...

5. Синтаксичний паралелізм речень. Повтор порядку слів.

Назбираю квіток — для тебе. Назнімаю зірок — для тебе. Небо все прихилю — для тебе!

**Способи і засоби зв'язку речень у
тексті варто знати і активно
застосовувати при написанні
власних творів чи аналізі
заданих текстів. Зважте, який із
них краще вживати у різних
мовленнєвих ситуаціях і в чому
полягає відмінність між ними.**

Ланцюговий (послідовний)

Речення послідовно зв'язуються одне з одним (цей спосіб подібний до зв'язку ланцюгової підрядності у складнопідрядному реченні). При ланцюговому способі повторюються одні й ті самі слова, вживаються синоніми, використовуються слова з просторовим значенням.

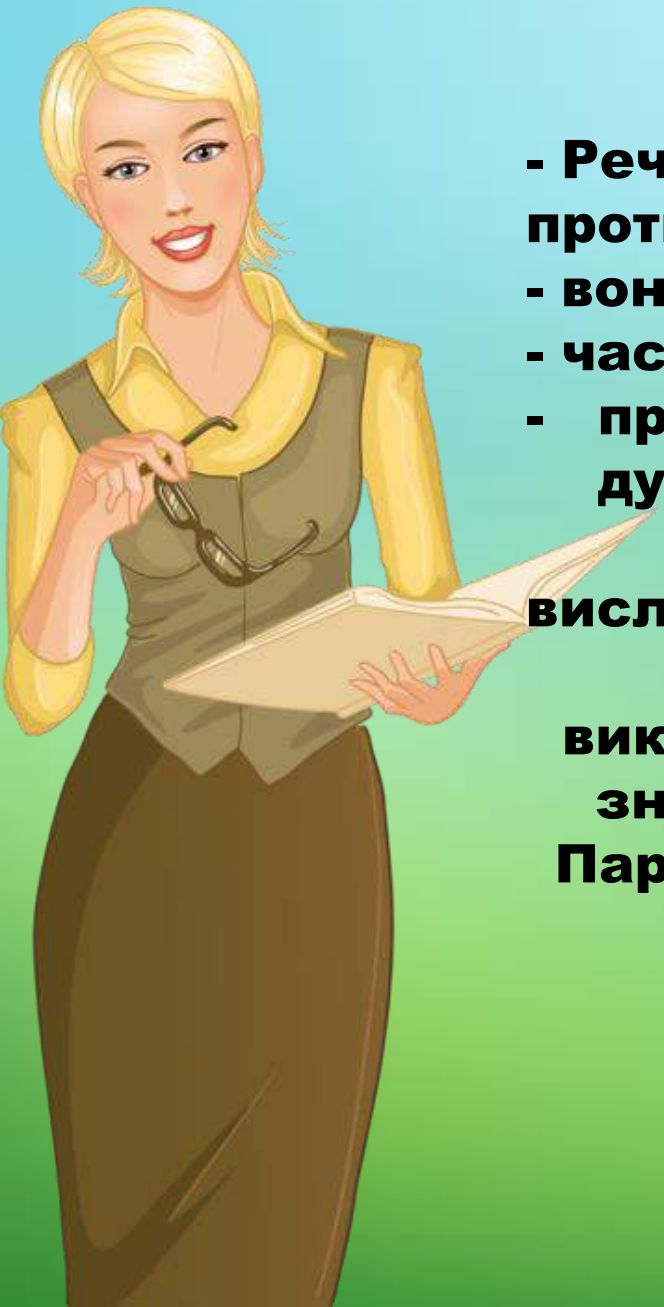

...Горобина і ялина стояли поруч. Зовсім близьенько одна до одної. І тому вони часто перешіптувались між собою. На ялинці росли хвоїнки і шишки, а на горобині — листя і грона жовтогарячих плодів. Ялинка дивилась на свою подругу. Горобині було незручно, і вона почервоніла. Кожен плід її спалахнув жаром. Ялинка замилювалась нею. Яка-то гарна горобина!

...Горобина і ялина стояли поруч. Зовсім близьенько **одна до одної**. І тому **вони** часто перешіптувались між собою. На **ялинці** росли хвоїнки і шишки, а на **горобині** — листя і грона жовтогарячих плодів. **Ялинка** дивилась на свою подругу. **Горобині** було незручно, і **вона** почервоніла. Кожен плід її спалахнув жаром. **Ялинка** замилювалась нею. Яка-то гарна **горобина!**

Паралельний

- Речення співставляються або протиставляються;
- вони рівноправні,
- часто однотипні за будовою;
- при паралельному зв'язку розвиток думки йде через співставлення ознак, що приписується спільному предмету висловлювання.

При паралельному способі використовуються слова з просторовим значенням, контекстуальні синоніми. Паралельний спосіб використовується в творах-описах.

**На лісовій галявині
серед зеленого різнотрав'я
красується скромна
квіточка ромашка. Її білі
пелюстки нагадують
віночок-хустинку, що
облямовує краплинку
сонця — жовту серцевину.
На тоненькому зеленому
стебельці рослина гордо
тримає свою голівку-
віночок, що тягнеться до
яскравого сонечка.**

Дослідження – розпізнання

1. Призвичаєні до землі переселенці бралися за плуга і вирощували хліб. Вони годували і випасали худобу, полювали на хижого звіра, займалися рибальством, бджільництвом. Праця цих роботящих людей давала плоди (О. Опанович).

Дослідження – розпізнання

2. Шевченко — наш поет і перший історик. Шевченко перше всіх запитав наші німі могили, що вони таке, і одному тільки йому дали вони ясну відповідь, ясну, як Боже слово. Шевченко перше всіх додумався, чим наша старосвітчина славна і за що проклянуть її грядущі роди (П. Куліш).

Дослідження – розпізнання

3. Саме інженери примусили вчених подумати, як втрутитися в найглибші тайники кристалів, перетворити графіт на алмаз. Інколи вони вкраплені в метеоритах, що прилітають з космосу на землю. Очевидно, створюють їх височенні температури, надвисокі тиснення удару при падінні на землю (В. Собко).

Дослідження – розпізнання

4. Було пів на дев'яту, і до гімназичних дверей прямувала сила народу. Гімназисти йшли на перехідні екзамени. Малих хлопчиків, отаких, як Юра, в матросках, сорочках, матері й батьки вели на вступні. Серце Юрине затремтіло (Ю. Смолич).

Дослідження – розпізнання

5. Вельбот відійшов од берега. З вельбота мисливці стежили за двома товаришами. Сміливо залишали ті під собою великі скелі. Та ось вони вже в тому місці, де треба закладати динамітні набої. Ножами вишкрябують ґрунт з-під скель. Роблять глибокі діри. Закладають туди набої (М. Трублаїні).

Дослідження – розпізнання

6. Леся Українка — одна з най-оригінальніших поетес світу. Багатогранний талант Леся Українка успадкувала від своєї матері, Ольги Косач, що виступала під літературним псевдонімом Олена Пілка. Від своєї матері Леся Українка перейняла і літературний хист, і замилювання до фольклору та етнографії (Л. Костенко).

Дослідження – розпізнання

7. Дуже освічений був лікар у Ярослава Мудрого. Звали його Саргісом. Знав цей лікар кілька мов, мав при собі багату медичну бібліотеку (О. Єфімов).

Дослідження — творче спостереження над мовним матеріалом

***Прочитати складні синтаксичні
цілі. Знайти в кожному з них
ключове речення, що виражає
основний зміст висловлювання.***

1. Визначному політичному діячу і полководцю часів Визвольної війни українського народу середини XVII століття, гетьману України Богдану Хмельницькому присвячено багато творів монументального мистецтва. Нині в нашій країні нараховується близько ста пам'ятників, споруджених на його честь. Один із них встановлений у Києві ще в 1888 році. Історія його спорудження — це яскрава сторінка національно-визвольної боротьби українського народу.

П. Скрипник

2. І дев'ять віків тому, і сьогодні — тільки зайдеш до Софіївського собору, метушня і злигодні земного буття залишаються за порогом. Здається, відлунює загадковий і заспокійливий рай, де висохнуть сльози і загояться найболючіші рани. Тягар негоди спадає з вимученої душі. Стримані лінії стін стримують зайві вияви почуттів. Ледь чутне шепотіння натовпу в соборі здається молитовним (Д. Горбачов).

3. Нарешті прийшла весна. Після рясних дощів усе одразу вкрилося молодого травою. Вона зазеленіла навіть там, де, здавалося, їй ніяк було вчепитися корінцем на майже голому камінні. По садах зацвіли черешні та жерделі, а на згір'ях попід деревом розцвітали чудні зелені квітки на дебелих соковитих стеблинах. Від тих квіток розходилися чудові пахощі, що єднали в собі і пахощі молодого рослинності, і яблуневого цвіту, і черешні, і конвалії. То були справжні весняні квіти звабливі, прекрасні, повні таємного життя та розкошів (М. Кибальчич).

Дослідження-реконструювання

Прочитати текст. Визначити його тему й основну думку. Дослідити, чи правильно поділено висловлювання на абзаци. Переписати, правильно поділивши текст на окремі смислові частини.

Дібрати заголовок, скласти план.

Освічені люди високо цінувалися на Запорозжжі. Найздібніші ставали військовими писарями й нерідко грали вирішальні ролі серед запорозьких козаків. Багато освічених людей, безумовно, давала запорозьким козакам Київська духовна академія. Та були осередки освіти, школи і в самому Запорозжжі. Вони поділялися на січові, монастирські й церковнопарафіяльні. У січовій школі навчалися хлопчики, які самі приходили з України й Польщі, або ж спеціально привезені багатими батьками в Січ для навчання грамоти й військового мистецтва.

Свого часу тут одержав освіту і військову підготовку старший син Богдана Хмельницького Тиміш, якому пророкували майбутнє великого полководця. За свідченням сучасників, на Січі було до п'ятдесяти школярів. Вони вчилися читання, співів і письма, мали особливий громадський устрій, що був схожий на військовий. Спільні кошти зберігалися завжди у старшого, якого обирали всі. Січові школярі отримували прибутки частково від батьків, частково за дзвоніння у дзвони, за колядування та привітання козаків у свята Різдва Христового, Нового року й світлого Воскресіння. У церковнопарафіяльних школах, частина яких призначалася для навчання музики і співу, навчалися молоді козаки, які жили у слободах, зимівниках і хуторах. Таким чином, січове товариство жило не тільки інтересами нинішнього дня, а й інтересами віддаленого майбутнього (За Д. Яворницьким).

Домашнє завдання

Виконати впр.354

*Автор
ресурсу*

**Ратушна Наталія Миколаївна -
вчитель української мови та літератури
Лукашівського навчально-виховного
комплексу «Дошкільний навчальний
заклад - загальноосвітня
школа I - III ступенів»
Чорнобаївської селищної ради
Черкаської області**